

Az erdélyi Meissner Pál gyógyszerész (1778-1864) változatos szerepkörei a 18-19. században

Veress László (Segesvár)

Egyetemi éveink kezdetén, a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem neves professzora, Rácz Gábor, azzal a kijelentéssel bátorította és indította útjára évfolyamunk hallgatóit, hogy „a gyógyszerészet a tudományok királya”. Azóta több neves gyógyszerész, köztük Meissner Pál tevékenységét megismerve a legváltozatosabb szerepkörökben és működési területeken, igazat adok néhai, kedves professzorunknak.

Erdélyben, Szászmedgyesen született, kora neves gyógyszerésze, Meissner Pál, 1778. március 23-án. Édesapja a város sebésze volt, korán elhunyt. Özvegyen maradt édesanyja a város evangélikus lelkészéhez ment újból férjhez, aki a tehetséges gyereket gondos nevelésben részesítette.



Egykori és mai evangélikus lelkészi lakás, Szászmedgyes

Iskoláit Medgyesen végezte, majd szülei tanácsára a gyógyszerészi pályát választotta.

A gyógyszerészi hivatás akkori követelményeinek megfelelően, 1793-1797 között Segesvárott gyakornokoskodott, kezdetben minden bizonnyal a Sas patikában, amelynek alapítója és tulajdonosa ismert gyógyszerész, Misselbacher János (Johann) volt. Később, 1794-ben Misselbacher J. az

„Oroszlánhoz” címzett gyógyszerterát is megvásárolta, tulajdonában volt 1798-ig, amikor átadta fiának, Misselbacher Johann Theophilnak. Valószínű, hogy az ifjú gyakornok itt is tevékenykedett.



Az egykori Sas patika és az Oroszlán patika

Meissner Pál segesvári gyakornokoskodásával kapcsolatban szükségesnek tartom a magyar szakirodalomban olvasható hibás adatok helyreigazítását.

Dr. Táplányi Endre a *Gyógyszerészet* 23/ 1979 (470-473 old.) „*A műszaki tudományok gyógyszerész művelői*” című közleményében így ír: „...1793-ban Segesvárott a Schuster Frigyes-féle „Koronához” címzett gyógyszerterába került gyógyszerész-gyakornoknak. Kiváló tanítómestere (sic!) szakma-, hivatás-, emberszeretetre nevelte. Megkedveltette vele a kémiát, amit később hivatásul választott”.

1. Segesvár első gyógyszerterára, a „Koronához” címzett patika, amely 1705 előtt már létezett, mindmáig ismeretlen okból 1766 és 1820 között nem működött, Wagner Josef nyitotta meg újból, 1820-ban. Meissner P. itt nem lehetett gyakornok.
2. Az említett „kiváló tanítómester”, Schuster Frigyes, a két azonos nevű gyógyszerész (apa és fia) közül a fiatalabb, valóban a „Koronához” címzett patika tulajdonosa volt, csakhogy kerekén 100 évvel később, 1878-1908 között. Apja 1846-1878 között vezette a nevezett gyógyszerterát.

Bizonyos, hogy Meissner Pál a „Sashoz” címzett patikában kezdte el gyakornoki tevékenységét és Misselbacher J., aki szintén „kiváló gyógyszerész” volt és érdeklődött a vegyészettől, volt a „jó tanítómester”. Az 1800-as évek végén a Sas patika akkori tulajdonosa a 18. század elején, közepén és végén készült patikai edényeket a segesvári múzeumnak ajándékozta. Az edények materiamedicatartalmából azonosíthatjuk azokat a növényi, állati, vegyi eredetű anyagokat, amelyek előállítását Meissner P. már Segesváron megtanulta: antimon-, higany-, bizmut-, ammónium vegyületek, kénpor, ónpor, illóolajok, növényi olajok és különböző gyógyszerformák készítését.

Négyévi gyakornokság után, 1797-ben elhagyta Segesvárt, beiratkozott a bécsi orvosi egyetemre, de a vegytan iránti vonzalma és kémia professzora hatására a gyógyszerészet, különösen a kémia tanulásának szentelte minden idejét. Tanulmányai elmélyítése érdekében sokat utazott - főleg gyalog. Gyógyszerészi diplomája megszerzése előtt a stájerországi BadAusse-benműködő állami sóhivatal gyógyszerertárában vállalt ideiglenes állást, két éven keresztül. Ezalatt az idő alatt is sokat utazott, megtakarított pénzén bejárta egész Ausztriát és Németországot.

Huszonnégy éves korában, 1802 július 6-án a pesti egyetemen „jó” minősítéssel gyógyszerész diplomát szerzett.

1803-ban visszatért szülőföldjére, mint kész gyógyszerész, jelentős kémiai ismeretekkel, amit Brassóban, ahol letelepedett, állandóan tovább fejlesztett. Még abban az évben, amikor visszatért Erdélybe, megnősült, Langendorf L. brassói gyógyszerész lányát vette feleségül. Hozományként 1804-ben (tehát nem 1805-ben, mint ahogy Dr. Táplányi E. írta) ajándékul kapta a „Fehér templomhoz” címzett gyógyszerertárat Brassóban, amely még 1772 előtt alakult. Gyógyszerertár tulajdonos és vezető lett 26 éves korában!



Fehér templom gyógyszerár, Brassó

Nagy lendülettel kezdett különböző vegyianyagok előállításához saját patikája és Erdély különböző gyógyszerárjai részére. Ilyen anyagok voltak például: Hoffmann szesz, szalmiákszesz, ammónium-karbonát, ecetsav, foszforsav, borax, salétromsav és mások. Brassóban elkezdte a „Tanácsok a gyógyszerészi tevékenység és a hozzá tartozó készülékek megújítása, jobbá tétele érdekében...” (VorschlaegeueinigenneuenVerbesserungenpharmazeutischerOperationen und dazugehörige Apparate.....) című könyve megírását, amelyet aztán Bécsben, 1814-ben nyomtattak ki, német nyelven. Ebben a könyvében gyógyszerári eszközök leírásával, galenusi készítmények előállításával foglalkozik, így méltán tekinthetjük a gyógyszerotechnológia úttörőjének, az elaboráció megteremtőjének Erdélyben, Romániában és az akkori Magyarországon egyaránt.

Brassói gyógyszerárát 1877 szeptemberében Erdély főorvosa, Nyulas Ferenc doktor ellenőrizte. A jegyzőkönyv, amely akkor készült szerencsére ma is látható, sok fontos adatot tudunk meg az ellenőrzés tárgyáról és Meissner P. gyógyszerészi tevékenységéről. Például azt, hogy az officina és a laboratórium tiszta, világos, tágas, jól rendezett, megfelel a követelményeknek. A gyógyszerkészítmények és a vegyi anyagok szakszerűen vannak elkészítve. A gyógyszerárvezető nagy tudású ember, szorgalmasan foglalkozik a gyógyszerésztudománnyal.

Megállapíthatjuk, hogy Meissner P. életében és tevékenységében már Brassói gyógyszerészkorában körvonalazódik egy újabb szerepkör, kutató szellemét nem elégitette ki a vidéki gyógyszerári környezet.

1810 júniusában eladta gyógyszerárát és 1811-ben Bécsbe költözött családjával, ahol egyre többet és magasabb szinten foglalkozhatott műszaki tudományokkal. Kapcsolatai révén a bécsi Politechnikai Intézetbe került (jelenleg Technikai Főiskola), ahol alig négy év alatt adjunktusi, majd professzori rangot nyert, az általános műszaki kémia előadójaként.



A bécsi Technikai Főiskola

Figyelemre méltó eredmény ez egy erdélyi szász nemzetiségű, evangélikus-lutheránus egyéniség részéről az erősen katolikus, diszkrimináló Bécsben.

A kiváló gyógyszerészből fokozatosan a műszaki tudományok kiváló művelőjévé vált, abban a korban, amikor olyan tudósok, mint Volta, Davy, Fulton, Berzelius, Stephenson, Faraday, Liebig és mások éltek, alkottak.

1816-ban megjelent „Az areométer alkalmazása a vegyészetben és a technikában” című könyve. A folyadékok sűrűsége mérésére areométert ajánlott a gyógyszerügyi gyakorlatban is. Az Osztrák és a Magyar (1-6) Gyógyszerkönyvekben is hivatalossá vált módszere.

1819 és 1835 között megírta az öt kötetes, több mint 2200 oldalas főművét, az „Általános és műszaki kémia kézikönyve” címen, amely által új rendszert vezetett be a kémiai oktatásba. A munka 9 könyvből és 10 részből áll. Újdonság, hogy a kémiai tudományt általános, szervetlen és szerves kémiára tagolta. Az itt leírt új rendszert az európai egyetemek tankönyvei is átvették, a szervetlen kémia oktatásában napjainkban is használják.



A segesvári múzeumban levő „Általános és műszaki kémia kézikönyve” sorozata

Ismerteti az elemek atomsúly viszonyait, stöchiometriai számítások és a preparatív-kémia úttörője, az 1838-ban megjelent „Vegyí equivalencia vagyis atomismeret” című könyvében.



„Vegyí equivalencia vagyis atomismeret”

és „A kémia új rendszere”

Továbbra is foglalkoztatja a gyógyítás és az orvostudomány, erről tanúskodik az 1832-ben Bécsben kiadott könyve „A gyógyítás rendszere az általános természeti törvények következménye” címen. Ebben a könyvben hangsúlyozza, hogy a beteg emberi szervezet gyógyításában a fizika, a kémia és a fiziológia alaptörvényei egységes ismerete és alkalmazása a legfontosabb. A gyógyító anyagok a természet törvényeinek legyenek megfelelőek. Elméletével jóval megelőzte korát, még akkor is, ha anatómiai, mikroszkópiai ismeretei kezdetlegesek voltak, az akkori időknek megfelelően.

Könyvet adott ki a répacukor gyártásáról (Bécs, 1838), továbbá az 1848-1850-években Európa szerte dúló kolera járványról. Műszaki-vegyészeti eljárások leírásával kapcsolatosan a borkészítés, sörfőzés, ecet előállítása, bőrkészítés, szappangyártás, színező anyagok gyártásával is foglalkozott. Találmányai voltak a fényképezés, elektrotechnika, pirotechnika, galvanosztégia, sőt a gőzgép tökéletesítése területén is. Nem zárkózott el neves kortársai eredményei elismerésétől sem, például tudománytörténeti dolgozatot írt J. Liebig tudományos eredményeiről, különös tekintettel a szerves kémiára.

Bécsben a műszaki tudományok oktatása magyar szempontból is értékesek, hiszen a magyar diákok is a bécsi politechnikumot látogatták. Irinyi János, aki idén 200 éve 1817-ben született, a zajtalan dörzsgyufa feltalálója visszaemlékezésében azt írja, hogy „Én az Ó (Meissner), Ó az én kedvencem volt. Többek között az ólom-oxidról tartott előadást, s a barna port kénvirággal dörzsölte össze üvegmózsárban, ígérvén a figyelmes hallgatóságnak, hogy a kén meg fog gyulladni. Mikor ez nem történt, nekem hamar az jutott eszembe, hogy ha kén helyett foszfort vett volna, ez már régen égne”. Ebből állt a találmány!

Meissner Pál legjelentősebb szabadalma a gőzfűtés technikai megvalósítása volt, 1855-ben mutatta be. Alapjait ennek a módszernek már az 1821-ben megjelent „Nagy terek, mint gyárak, műhelycsarnokok, kórházak, óvodák, iskolák, kaszárnyák, vasúti állomások..... fűtése felmelegített levegővel” című könyvében lefektette. A könyv nagy nemzetközi sikernek örvendett.

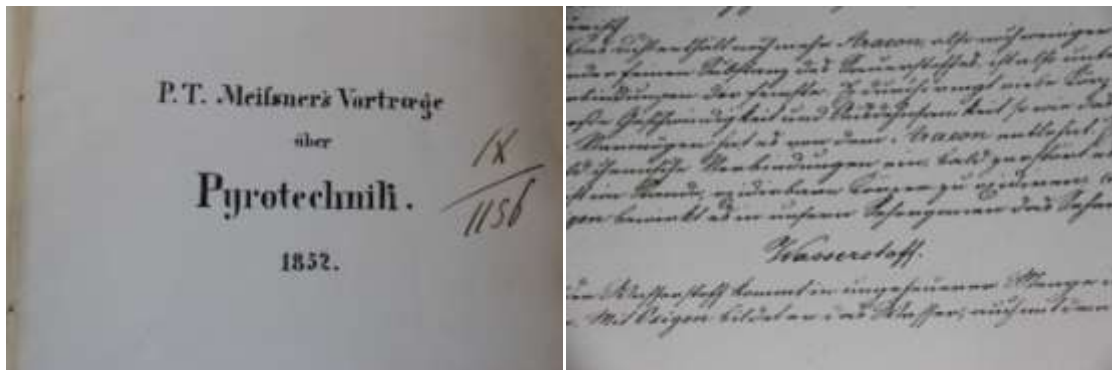
Elgondolása szerint nemcsak a bécsi kórházakban, kaszárnyákban, egyetemeken stb. tértek rá a gőzfűtési technikára, hanem a későbbi Osztrák-Magyar Monarchia több városában is – például a temesvári katonai kórházban, már az 1860-as években.

Meissner Pál elgondolása és kezdeményezése után vezették be a vasúti kocsik gőzfűtését Ausztriában (1852) és számos más országban is.

A biztonságos és takarékos fűtés megoldásával, Meissner P. kortársa, az erdélyi polihisztor, Bolyai Farkas is foglalkozott. Ők ketten térben és időben egymáshoz közel születtek, hiszen Bolyai Szászmedgyestől alig 25 kilométernyire van, Bolyai F. 1775-ben és Meissner P. 1778-ban született.

A sovány, kissé görnyedt hátú, alacsony, ősz hajú, bőbeszédű professzor 1845-ben saját kérésére nyugdíjba vonult. Haláláig Bécsben élt és tovább alkotott, kutatott. 1852-ben litografált (könyvnyomat) jegyzet formában kiadta egyetemi előadásait a fűtéssel kapcsolatos korabeli

ismeretekről,,P.T.Meissner előadásai a pirotechnikáról” címmel (P.T.Meissner’s Vortraegeüber Pyrotechnik, 1852).



P.T.Meissner előadásai a pirotechnikáról, litografált jegyzet (1852)

A folyóírással megírt jegyzet korlátozott, (mintegy 200) számozott példányban jelent meg, a 136-os számú e sorok írója birtokában van és egykor a bécsi geológiai intézet tulajdona volt. A szerző beosztása szerint négy főrészből áll:

- Bevezető, amelyben a fűtőanyagokról, a levegőről, oxigénről, széndioxidról, hidrogénről, nitrogénről értekezik.
- Első rész, amelyben a fűtéshez szükséges készülékekről, műszerekről ír.
- Második rész, amelyben a levegő felmelegítésével kapcsolatos készülékekkel foglalkozik.
- Harmadik rész, amelyben hőtani ismeretek, számítások, táblázatok vannak.

Bécsi tartózkodása idején állandóan tartotta a kapcsolatot szülőföldje személyiségeivel, gyakran felkeresték erdélyi ismerősei és barátai, diákjai, köztük unokatestvére, Stefan Ludwig Roth ismert lelkipásztor, író, filozófus és a szászok mártír szabadságharcosa, aki saját bevallása szerint sokat tanult a bécsi egyetem neves professzorától. P. Meissner kapcsolatai segítségével megpróbálta befolyásolni a bécsi illetékes szerveket, hogy vasútvonalat építsenek Aradtól, Medgyesen és Segesváron át, Brassóig. Ez életében nem jött létre, csak halála után, fia, Meissner Károly felügyelete alatt.

Társadalompolitikai téren a szabadság, egyenlőség, egyforma teherviselés, testvériség elvét hirdette, úgy, ahogy – szerinte - az erdélyi szászok élnek. Ismerte Marx K. műveit és néha saját magát „kommunistának” is nevezte.

A számtalan működési területen kiváló eredményeket felmutató, erdélyi gyógyszerész, Meissner Pál 1864. július 9-én hunyt el, 86 éves korában.



Paul Traugott Meissner (1778 - 1864)

Irodalom

Dr. Táplányi Endre: A műszaki tudományok gyógyszerész művelői VI.rész. Meissner Pál Traugott. Gyógyszerészet 23 (12), 470-473 (1979).

Dr. Spielmann József: Orvostörténeli közlemények 60-61, 113 (1971)

Guido Fabritius: Beitrage zur Geschichte der deutschen Apotheken und Apotheker in Siebenbürgen, Drabenderhöhe, 212, 236, 250 (1986).

Guido Fabritius: Verdienstvolle deutsche Apotheker aus Siebenbürgen, Drabenderhöhe, 43-53 (1989).

Dr. Orient Gyula: Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet történeli, Kolozsvár, 1926

Szőkefalvi Nagy Zoltán-Spielmann József: Orvostörténeli közlemények 60-61, 97-131 (1971) és 158 (1978).

Hans Barth: Von Honterus zu Oberth, Bedeutende siebenbürgisch-deutsche Naturwissenschaftler, Techniker und Mediziner, Bukarest, 1980, 144-183 old.

Meissner P.: Vortage über Pyrotechnik, Wien 1852.

A Pesti Egyetemen végzett gyógyszerészmesterek adatai 1771-1851/52; Tóthné, Süli Borbála doktori disszertációjá alapján szerkesztette: Beniczky Péter, Budapest (1991). www.gyogyszeresztortenet.hu